

DAROVANIE NA SMRTEĽNEJ POSTELI PODĽA RÍMSKEHO PRÁVA¹

Mgr. Jana Prnová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
jana.prnova@flaw.uniba.sk

Darovanie na smrteľnej posteli podľa rímskeho práva

V modernej definícii rímskeho darovania pre prípad smrti (*donatio mortis causa*) nezriedka akcentuje, že jeho výsledný efekt závisí od prežitia darcu obdarovaným. Tento stručný opis však neodráža zložitost' zmieneneho inštitútu. Darovanie v očakávaní smrti je príkladom *datio ob rem*, ktoré je predpokladom *condictio causa data causa non secuta*. Tento príspevok sa zameriava na právnu povahu darovania pre prípad smrti a rôznych foriem, v ktorých sa v rímskom práve uplatňoval. Cieľom príspevku je poukázať na prepracovanosť právnej úpravy inštitútu, ktorá by vo viacerých aspektoch mohla byť vzorom pre legislatívne úpravy majetkovoprávných dispozícií pre prípad smrti aj v momentálnej koronakríze.

Deathbed gifts under Roman law

Modern definitions of the Roman donation in anticipation of death (*donatio mortis causa*) often emphasize that its final effect depends on the fact that the donee outlives the donor. However, this brief specification does not reflect the real perplexity of the above-mentioned institution. Donation in anticipation of death is to be considered as an example of *datio ob rem*, which is a base of the action named *condictio causa data causa non secuta*. This paper focuses on the legal nature of *donatio mortis causa* and the various forms of its application in Roman law. The aim of this paper is to point out the elaborateness of the legal institute, which could be an example for the legislative adjustments of property dispositions in the case of death in the current coronavirus crisis.

¹ Tento príspevok je výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia.

Le don de lit de mort sous le droit romain

Dans la définition moderne de la donation romaine en cas de décès (*donatio mortis causa*), se souligne souvent que son effet final dépend de la survie du donateur au receveur. En réalité, cependant, cette brève description ne reflète pas la complexité de l'institut. La donation en prévision de la mort peut être considérée comme un exemple de *datio ob rem*, qui est un élément essentiel de la *condictio causa data causa non secuta*. Cet article s'intéresse à la nature juridique des dons en cas de décès et aux diverses formes sous lesquelles ils ont été appliqués en droit romain. L'objectif de l'article est de souligner la sophistication de la réglementation juridique de l'institut, qui à plusieurs égards pourrait être un modèle pour les ajustements législatifs des dispositions du droit de propriété en cas de décès dans la crise du coronavirus actuelle.

Kľúčové slová: darovanie, darovanie pre prípad smrti, rímske právo, mortis causa, inter vivos, nebezpečenstvo smrti, kríza, smrť

Keywords: donation, donatio mortis causa, roman law, mortis causa, inter vivos, danger of death, crisis, death

Mots clés: donation, don de mort, droit romain, mortis causa, inter vivos, péril de mort, crise, mort

Úvod

Kríza spojená s pandémiou vážne ovplyvňuje takmer všetky segmenty života spoločnosti, právny systém nevynímajúc. Právo musí reagovať na nové výzvy spojené nielen s prevenciou a ochranou verejného zdravia, ale aj s riešením negatívnych následkov nebezpečenstva ohrozenia životov ľudí nákazou koronavírusu. Jednou z oblastí vzbudzujúcich v pandemickej kríze legitímny záujem súčasnej právnej vedy je aj disponovanie majetkom v prípade anticipácie smrti. Reflektujúc skutočnosť, že mnohí tí, ktorí čelili nákaze, nemali v očakávaní smrti dostatok času alebo zdrojov zriadiť závet, ktorý je v našom právnom poriadku jediným povoleným právnym úkonom pre prípad smrti, je vhodné zvážiť, aké ďalšie právne inštitúty by mohli byť relevantné za účelom majetkovoprávných dispozícií pre prípad smrti. Alternatív je viacero, jednou z vhodných sa javí inštitút darovania pre prípad smrti.

Postoje zákonodarcov k darovaniu pre prípad smrti sa naprieč históriou a zemepisným priestorom líšia. Niektoré právne úpravy ho uznávajú ako vhodný doplnok dedenia, iné ho zakazujú ako inštitút, ktorý môže

služiť k obchádzaniu práv neopomenuteľných dedičov.² Renesancia darovania pre prípad smrti bola nedávno uskutočnená v Českej republike, a to prijatím nového Občianskeho zákoníku, účinného od januára 2014; legislatívne zakotvenie inštitútu však vyvolalo kritiku v právnej teórii i praxi.³ Platný slovenský Občiansky zákonník z roku 1964 darovanie pre prípad smrti explicitne zakazuje, čo je rezíduum spoločenských a politických pomerov spreď roku 1989. Zákaz robiť majetkom pre prípad smrti dispozície, odlišné od závetu, je však v rozpore s princípmi demokratického právneho štátu, a to najmä so zásadou zmluvnej autonómie účastníkov súkromnoprávnych vzťahov a slobodným disponovaním predmetom vlastníctva.⁴ Vo svetle úvah *de lege ferenda* o postupnom znovuzavedení inštitútu darovania pre prípad smrti do nášho právneho poriadku,⁵ ako aj rizík, spojených s nedokonalým legislatívnym zakotvením inštitútu, považujeme poznanie jeho rímskoprávnej doktríny za nanajvyšš dôležité.⁶

1. *Mortis causa* verus *inter vivos*

Právo považuje darovanie za jednostranne záväznú dispozíciu majetkom darcu v prospech inej osoby, ktorá nie je spojená s povinnosťou protiplnenia obdarovaného.⁷ Podobnú konštrukciu inštitútu darovania uznávalo aj rímske právo, teória ktorého však samotné darovanie považuje len za titul nadobudnutia veci. Nadobudnutie z dôvodu darovania môže byť realizované rôznymi spôsobmi, napríklad ako prevod vlast-

² V nemeckom práve nie je darovanie pre prípad smrti upravené ako osobitný právny inštitút. Umožňuje ho však ustanovenie § 2301 BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*) v rámci právnej úpravy dedičských dohôd. Rakúsky ABGB (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) v § 956 ustanovuje, že darovanie, ktorého účinky majú nastat' až po smrti darcu, sa má považovať za zmluvu len vtedy, ak obdarovaný dar prijal, darca sa výslovne vzdal práva dar odvolať, a ak o tom bola obdarovaniu doručená písomná listina. Darovanie pre prípad smrti ďalej pripúšťa aj anglické *common law*. Zmienka o inštitúte však absentuje napríklad vo francúzskej a talianskej právnej úprave. Porovnaj: FEKETE, I., – FEKETEOVÁ, M.: Darovanie pre prípad smrti – *donatio mortis causa*. In *Justičná revue*, 2006, roč. 58, č. 10, s. 1446-1453. Dostupné online: <https://www.epi.sk/odbormy-clanok/Darovanie-pre-pripad-smrti-donatio-mortis-causa.htm>

³ Pozri napr. TALANDA, A.: Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. In *Právní rozhledy*, 2015, č. 13-14, s. 474-481; DRACHOVSKÝ, O.: Darování pro případ smrti – kam s ním? In *Ad Notam*, 2019, č. 4, s. 3-7.

⁴ FEKETE, I., – FEKETEOVÁ, M.: *Darovanie pre prípad smrti - donatio mortis causa*, s. 1446-1453.

⁵ Počíta s ním aj legislatívny zámer nového Občianskeho zákoníka, schválený vládou SR. Dostupný na: <https://www.justice.gov.sk/Dokumenty/OZ/Legislativny%20zamer%20OZ.pdf>

⁶ K problematike pozri aj: IVANČÍK, J.: Rímskoprávne princípy a zásady v transformujúcom sa slovenskom právnom poriadku. Kontinuita, návrat ku koreňom alebo premárnená príležitosť. In *Právo v měnícim se světě*. Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 334-346.

⁷ FEKETE, I.: *Občiansky zákonník 2. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 1884.

níctva,⁸ stipulácia,⁹ prevzatie či odpustenie dlhu¹⁰ a pod.¹¹ Darovanie teda rímske právo klasického obdobia nepovažovalo za osobitný kontrakt, ale predstavovalo kauzu (*causa donandi, causa donationis*) iných právnych úkonov.¹²

Pramene rímskeho práva zmieňujú darovanie (*donatio*) v dvojakom význame: ako darovanie medzi živými (*donatio inter vivos*) a darovanie pre prípad smrti (*donatio mortis causa*).¹³ Pre porovnanie zmienených kategórií darovania a vymedzenie dištinkcií medzi nimi, sú smerodajné texty právnikov Juliána a Paula:

<p>D. 39, 5, 1, pr. (IULIANUS libro 17 digestorum)</p> <p><i>Donationes complures sunt. Dat aliquis ea mente, ut statim velit accipientis fieri nec ullo casu ad se reverti, et propter nullam aliam causam facit, quam ut liberalitatem et munificentiam exercent: haec proprie donatio appellatur. Dat aliquis, ut tunc demum accipientis fiat, cum aliquid secutum fuerit: non proprie donatio appellabitur; sed totum hoc donatio sub condicione est. Item cum quis ea mente dat, ut statim quidem faciat accipientis, si tamen aliquid factum fuerit aut non fuerit, velit ad se reverti, non proprie donatio dicitur; sed totum hoc donatio est, quae sub condicione solvatur. Qualis est mortis causa donatio.</i></p>	<p>D. 39, 5, 1, pr. (JULIÁN v 17. knihe Digest)</p> <p><i>Existuje niekoľko druhov darovaní. Nieкто odovzdá (vec) s úmyslom, aby sa okamžite stala (vecou) toho, kto ju prijal a za žiadnych okolností sa mu nevrátila, a to len preto, aby prejavil svoju veľkorysosť a štedrosť: to je to, čo sa správne nazýva darovaním. Nieкто odovzdá (vec) s tým, aby sa stala príjemcovou len ak sa niečo stane: toto nemožno nazvať skutočným darovaním, ale toto celé je darovanie pod podmienkou. Podobne, keď nieкто (vec) dáva s úmyslom, aby sa ihneď stala (vecou) toho, kto ju prijal, ale ak sa niečo stane alebo nestane, chce, aby sa mu (vec) vrátila; toto nie je riadne darovanie, ale je to len darovanie, ktoré sa pod podmienkou rozviaže. Takým je darovanie pre prípad smrti.¹⁴</i></p>
---	---

⁸ Táto situácia napr. v D. 39, 5, 33, 1; D. 39, 6, 42, pr.; Gai Inst. 2, 20.

⁹ Táto situácia napr. v D. 39, 6, 35, 7.

¹⁰ Táto situácia napr. v D. 39, 6, 35, 6; D. 39, 6, 31, 4; D. 39, 5, 21, pr.; D. 39, 6, 24; D. 39, 6, 28.

¹¹ ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 479.

¹² Bližšie k dôležitosti kauzy (*iusta causa*) právneho úkonu pozri: GORDON, W. M.: *The Importance of the iusta causa of traditio*. In *New Perspectives in the Roman Law of Property. Essays for Barry Nicholas*. Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 99-109; KLEŇOVÁ, V.: *Iusta causa traditionis: Obligačný právny úkon zaväzujúci k prevodu vlastníctva alebo účel odovzdania?* In *Časopis pre právni vědu a praxi*, 2001, roč. 29, č. 4, s. 725-739. Bližšie k vývoju darovania pozri: AMELOTTI, M.: *La donatio mortis causa in diritto romano*. Milano: Giuffrè, 1953, s. 4; SIMONIUS, P.: *Die Donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*. Bazilej: 1958, s. 198; ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, s. 494; KLEŇOVÁ, V.: *Darovanie s prikazom v rímskom práve*. Praha: Leges, 2019, s. 21.

¹³ V obdobnom kontexte zmieňujú dva druhy darovania aj Justinianske Inštitúcie: „*donationum autem duo genera sunt: mortis causa et non mortis causa*“ (Inst. 2, 7, pr).

¹⁴ Preklad z anglického textu: WATSON, A.: *The Digest of Justinian. Volume 3*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1998, s. 408.

Z citácie Digest vyplývajú dve formy darovania. (1) Prvú formu právnik vymedzil ako darovanie v pravom slova zmysle, ktorým je majetková dispozícia vecou, realizovaná nezištne. Darca pri darovaní neočakáva od obdarovaného žiadne protiplnenie a nemá ani v úmysle domáhať sa vrátenia darovanej veci. Podstatným znakom tohto typu darovania je jeho nepodmienenosť – darca teda, keďže nič od obdarovaného neočakáva, odovzdáva vec obdarovanému ihneď. (2) Druhou formou, zmienenou v citovanom fragmente, je podmienené darovanie, pričom Julián pojednáva o suspenzívnej aj o rezolútívnej podmienke.¹⁵ V prípade odkladacej kondície sa obdarovaný stane vlastníkom veci až v okamihu splnenia podmieňujúcej udalosti. Takéto darovanie nemožno považovať za darovanie v pravom slova zmysle tak, ako je vymedzené v bode (1) vyššie, nakoľko pri ňom absentuje požiadavka okamžitého výkonu a prevodu vlastníckeho práva.¹⁶ Rezolútívne podmienené darovanie je síce realizované ihneď, ale jeho následky pominú, pokiaľ nastane resp. nenastane istá vopred vymienená rozvázujúca skutočnosť.¹⁷ Záverom fragmentu Julián dodáva, že darovaním s rozvázovacou podmienkou je *donatio mortis causa*, ktorému inštitútu sa podrobne venujeme v ďalších dvoch kapitolách tohto článku.

Juliánov text ďalej napovedá o dôležitom pojmovom znaku darovania v pravom slova zmysle: darca ho realizuje a dar odovzdáva obdarovanému výlučne s cieľom vykonať veľkorysosť a štedrosť, neočakáva žiadne protiplnenie. Táto liberalita zároveň odlišuje darovanie *inter vivos* od darovania pre prípad smrti, ktorého dôvodom je očakávanie smrti, bez hrozby (alebo uvedomenia si) ktorej by k tomuto darovaniu

¹⁵ Suspenzívna podmienka odkladá právne účinky darovania a odovzdanie daru (*Túto väzu ti darujem, ak na ceste zomriem*). Rezolútívna podmienka ruší darovanie, ktoré už bolo realizované odovzdaním (*Darujem ti túto väzu ale len za podmienky, že mi ju vrátiš, pokiaľ sa z cesty vrátim živý*). V prvom prípade obdarovaný nemá až do smrti darcu žiadne právo k veci, avšak akonáhle podmienka nastane (darca zomrie) obdarovaný sa stáva vlastníkom veci bez potreby ďalšieho odovzdania veci. V druhom prípade je darovanie účinné ihneď a obdarovaný nadobúda vlastníctvo veci odovzdaním, ale v prípade, že nastane očakávaná udalosť a darca zomrie, darovanie sa ruší a darca je povinný vrátiť darovanú vec. Bližšie pozri: CUMIN, P.: *A Manual of Civil Law; Or Examination in the Institutes of Justinian: Being a Translation of and Commentary on that Work, with an Introduction on the History of the Roman Law*. V. & R. Stevens and G.S. Norton, 1857, s. 106.

¹⁶ KLEŇOVÁ, V.: *Darovanie s príkazom v rímskom práve*, s. 26.

¹⁷ Ohľadom časti textu, pojednávajúcej o rezolútívnej podmienke (*item cum – donatio*), prevažuje v právnej romanistike mienka, že sa jedná o interpoláciu. Argumenty predostreli viacerí právní romanisti: AMELOTTI, M.: *La donatio mortis causa in diritto romano*, s. 25; KLEŇOVÁ, V.: Poznalo klasické rímske právo rezolútívne podmienené darovanie pre prípad smrti? In *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, s. 55-68. Klasický pôvod textu sa snaží dokázať RÜGER: RÜGER, D.: *Die donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*. Berlin: Duncker & Humboldt, 2011, s. 30-32.

pravdepodobne nedošlo. Smrť ako motív darovania *mortis causa* potvrdzuje aj Paulus:

<p>D. 39, 6, 35, 2 (PAULUS libro sexto ad legem Iuliam et Papiam)</p> <p><i>Sed mortis causa donatio longe differt ab illa vera et absoluta donatione, quae ita proficiscitur, ut nullo casu revocetur. Et ibi qui donat illum potius quam se habere mavult: at is, qui mortis causa donat, se cogitat atque amore vitae recepisse potius quam dedisse mavult: et hoc est, quare vulgo dicatur: „Se potius habere vult, quam eum cui donat, illum deinde potius quam heredem suum“.</i></p>	<p>D. 39, 6, 35, 2 (PAULUS v šiestej knihe k zákonu Julia a Papia)</p> <p><i>Ale darovanie pre prípad smrti sa značne líši od pravého a nepodmieneného darovania, ktoré vznikne tak, že ho za žiadnych okolností nemožno odvolať. A vtedy si ten, kto (darovanie) robí praje, aby mal (vec) radšej obdarovaný než on sám: avšak ten, kto daruje pre prípad smrti, myslí na seba a z lásky k životu si radšej praje (vec) získať späť ako by ju mal dať (obdarovanému): a to je dôvod, prečo sa bežne hovorí: „(darca) chce väčšmi mať (vec) sám, ako (by ju mal mať) ten, komu daruje, radšej však on (obdarovaný), ako jeho (darcov) dedič.“¹⁸</i></p>
--	---

Z Paulovho textu vyplýva zásadný rozdiel medzi darovaním pre prípad smrti a darovaním medzi živými, t. j. skutočným a nepodmieneným darovaním (*vera et absoluta donatio*). Darca realizuje nepodmienené darovanie *inter vivos* nezištne, s pohnútkou zrieknuť sa vlastníctva darovanej veci v prospech obdarovaného, ktorému vec dopraje väčšmi než sebe samému, pričom nemá v úmysle požadovať vrátenie daru. Pre tento typ darovania je teda kľúčová definitívnosť prevodu vlastníctva darovanej veci.¹⁹ V prípade darovania *mortis causa* darca anticipuje svoju smrť, a keďže si nepraje, aby vec získali jeho dedičia,²⁰ pristupuje k jej darovaniu ešte predtým než zomrie. Nebyť okolnosti bezprostredne hroziacej smrti, vec by si darca pravdepodobne egoisticky ponechal, preto ak darca nebezpečenstvo prežije (alebo ak prežije samotného obdarovaného), môže mať záujem získať darovanú vec naspäť pre seba,²¹ pričom za týmto účelom je aktívne legitimovaný na

¹⁸ Preklad z anglického textu: WATSON, A.: *The Digest of Justinian. Volume 3*, s. 418-419.

¹⁹ KLEŇOVÁ, V.: *Darovanie s príkazom v rímskom práve*, s. 189.

²⁰ Priorizácia obdarovaného pred dedičmi zo strany darcu je vyjadrená aj v D. 39, 6, 1, pr.; Inst. 2, 7, 1.

²¹ Ak bolo darované pre prípad smrti z dôvodu choroby a daná osoba sa z choroby vylieči, Ulpián pripúšťa možnosť vrátenia daru darcovi (D. 39, 6, 8, 1). Julián právo darcu *mortis causa* na vrátenie daru rozširuje aj na situáciu, kedy nie je ešte isté, či sa darca uzdraví, resp. vylieči z choroby (D. 39, 6, 16). Dôvodom pre vrátenie daru môže byť aj zmena názoru darcu, teda darca si darovanie jednoducho rozmyslí (D. 39, 6, 30; D. 39, 6, 35, 4).

podanie žaloby.²² Z vyššie uvedených citácií Digest vyplýva zásadné diferenciačné kritérium darovania pre prípad smrti: je ním potenciálna odvolateľnosť tohto typu právneho úkonu, ktorá ho odlišuje od nepodmienečného darovania realizovaného medzi živými.²³

2. Darovanie pre prípad smrti a jeho druhy

Exemplifikatívny výpočet prípadov darovania pre prípad smrti s ohľadom na skutkové a právne okolnosti jeho vzniku a odvolateľnosti možno nájsť v D. 39, 6, 2:

<p>D. 39, 6, 2 (ULPIANUS libro 32 ad Sabinum)</p> <p><i>Iulianus libro septimo decimo digestorum tres esse species mortis causa donationum ait, unam, cum quis nullo praesentis periculi metu conterritus, sed sola cogitatione mortalitatis donat. Aliam esse speciem mortis causa donationum ait, cum quis imminente periculo commotus ita donat, ut statim fiat accipientis. Tertium genus esse donationis ait, si quis periculo motus non sic det, ut statim faciat accipientis, sed tunc demum, cum mors fuerit insecta.</i></p>	<p>D. 39, 6, 2 (ULPIÁN v 32. knihe k Sabinovi)</p> <p><i>Julián v sedemnástej knihe Digest hovorí, že sú tri druhy darovania pre prípad smrti. Prvý, kde darca, ktorý nemá žiadne obavy z blížiacej sa smrti, daruje výlučne s ohľadom na svoju smrteľnosť. Hovorí, že ďalší druh darovania pre prípad smrti je ten, keď niekto, vyrušený bezprostredným nebezpečenstvom daruje tak, že sa to (vec) okamžite stane vlastníctvom osoby, ktorá dostane (vec). Hovorí, že tretím druhom darovania pre prípad smrti je, keď niekto, vyrušený nebezpečenstvom, daruje tak, že sa to (vec) stane vlastníctvom osoby, ktorá dostane (vec) nie ihneď, ale až v prípade smrti (darcu).²⁴</i></p>
---	--

Citujúc Juliána, právnik Ulpián vymenúva tri formy darovania pre prípad smrti. Najprv zmieňuje darovanie z dôvodu uvedomenia si vlastnej smrteľnosti (*sola cogitatione mortalitatis*), ktorú okolnosť pripustil pre prípad *donatio mortis causa* aj Gaius.²⁵ Darca v tomto prípa-

²² Pre tento prípad Ulpián pripúšťa darcovi v D. 39, 6, 30 *condictio ex poenitentia*, ktorá je subkategóriou *condictio causa data causa non secuta*. Bližšie ku kondíciám pozri: ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, s. 844; WENDT, O.: *Die Condictio ex poenitentia. Beitrag zur Lehre vom Dare ob causam*. Londýn: Forgotten books, 2018; DOSTALÍK, P.: *Conditiones. Ke kořenům bezdůvodného obohacení*. Praha: Auditorium, 2019.

²³ Marcián v D. 39, 6, 27 dokonca hovorí, že ak darovanie pre prípad smrti bolo uskutočnené tak, že ho za žiadnych okolností nemožno odvolať, má sa posudzovať ako *donatio inter vivos*.

²⁴ Preklad z anglického textu: WATSON, A.: *The Digest of Justinian. Volume 3*, s. 415.

²⁵ D. 39, 6, 31, 2: „Rursus id, quod mortis causa donatur, aut in periculum mortis datur aut cogitationem mortalitatis, quod nos quandoque morituros intellegimus.“

de nie je k darovaniu motivovaný nebezpečenstvom ani hrozbou smrti, ale iba vedomím, že ako smrteľná bytosť môže kedykoľvek zomrieť. Myšlienka na nevyhnutnú pominuteľnosť ľudského života je bezpochyby menej naliehavý dôvod darovania ako reálne ohrozenie života, z hľadiska jeho následkov však rovnako relevantný.

Další typ darovania pre prípad smrti, ktorý možno vyabstrahovať z citovaného textu, je realizovaný nasledovne: darca pod vplyvom bezprostredne hroziaceho nebezpečenstva smrti daruje vec obdarovanému, pričom k odovzdaniu veci (*datio*) dochádza okamžite.²⁶ Darovanie je teda motivované očakávaním hrozby na živote,²⁷ pričom postačuje, aby darca takéto nebezpečenstvo subjektívne pociťoval, nemusí byť dané objektívnymi okolnosťami.²⁸ Z hľadiska vecnoprávného je obdarovaný vlastníkom aj držiteľom darovanej veci, má teda silné postavenie, keďže mu prislúcha vecné právo *erga omnes*. Jediným obmedzením jeho nerušeného výkonu je skutočnosť, že účinnosť darovania je naviazaná až na moment smrti darcu. To potvrdzuje Ulpián, ktorý považuje takéto darovanie za imperfektné až kým darca nezomrie.²⁹ Dôvodom je skutočnosť, že *causa donationis* je suspenzívne podmienená do okamihu smrti darcu. Ten môže dotedy vec od obdarovaného kondikovať,³⁰ pokiaľ by nebezpečenstvo, pod vplyvom ktorého darca darovanie realizoval, pominulo (ak sa darca vyzdraví z choroby)³¹ alebo by darca prežil obdarovaného.³² Či však darca o vrátenie daru požiada alebo či v prípade odmietnutia obdarovaného vrátiť dar pristúpi darca k uplatneniu kondície, závisí len od subjektívnej vôle darcu, samotná skutočnosť, že nebezpečenstvo smrti pominulo (alebo že darca prežil obdarovaného) ešte neznamená automatickú neplatnosť darovania pre prípad smrti.

²⁶ Viacerí právni romanisti sa zhodujú, že práve táto forma predstavuje základný typ darovania pre prípad smrti. Bližšie pozri napr. AMELOTI, M.: *La donatio mortis causa in diritto romano*, s. 12; ANKUM, H.: Donations in contemplation of death between husband and wife in classical Roman law. In *Index. Quaderni camerti di studi romanistici/ International survey of Roman law*, 1994, č. 41, s. 635-656; SIMONIUS, P.: *Die donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*, s. 636.

²⁷ Hroziace nebezpečenstvo naznačujú v prameňoch tieto okolnosti: vážna choroba darcu (D. 12, 4, 12; D. 23, 3, 76; D. 24, 1, 4; D. 24, 1, 20; D. 24, 1, 56; D. 39, 6, 8; D. 39, 6, 13, 1), vysoký vek (D. 39, 6, 5), bitka či dlhá cesta (D. 39, 6, 29), chatrné zdravie, útok nepriateľov alebo lupičov, krutosť alebo nenávisť mocného muža, námorná plavba (všetko v D. 39, 6, 3), cestovanie cez nebezpečné miesta (D. 39, 6, 4). Do úvahy prichádza i alternatíva, že nebezpečenstvo sa bude týkať inej osoby ako darcu samotného (D. 39, 6, 18, pr.)

²⁸ D. 39, 6, 43: „...*Nerattius: sufficere existimationem donantis hanc esse, ut moriturum se putet: quam iuste nec ne susceperit, non quaerendum. Quod magis tuendum est.*“

²⁹ D. 39, 6, 32: „*Non videtur perfecta donatio mortis causa facta, antequam mors insequatur.*“

³⁰ SIMONIUS, P.: *Die donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*, s. 125-126.

³¹ Táto situácia napr. v D. 39, 6, 8, 1; D. 39, 6, 13, pr.-1; D. 39, 6, 18, pr.-1; D. 39, 6, 19; D. 39, 6, 24; D. 39, 6, 29; D. 39, 6, 31, 3.

³² Táto situácia napr. v D. 39, 6, 13, 1; D. 39, 6, 23; D. 39, 6, 29; D. 39, 6, 44.

Posledná forma *donatio mortis causa* pripomína predchádzajúci typ. Aj v tomto prípade darca koná v obave o svoj život, vyvolanej nebezpečenstvom, ktoré mu hrozí. Rozdiel oproti predchádzajúcemu darovaniu spočíva v suspenzívnej podmienenosti prevodu vlastníckeho práva – obdarovanému darca odovzdal len držbu darovanej veci. Definitívny prevod vlastníckeho práva je podmienený okamihom smrti darcu. Nakoľko vlastnícke právo má darca, môže vec vindikovať od obdarovaného, prípadne od inej osoby, ktorá má predmetnú vec vo svojej faktickej moci.³³

Výpočet prípadov darovania pre prípad smrti, ktorý predstrel právnik Julián, sa síce sprvu môže javiť ako obsiahlejší v porovnaní v Gajovom dvojdelení,³⁴ nie všetky uvedené druhy *donatio mortis causa* však môžeme označiť za klasické. Právne posledný zmiený typ darovania pre prípad smrti bol do textu pravdepodobne interpolovaný justiniánskymi kompilátormi.³⁵ Keď teda odhliadneme od poklasickej vsuvky, zistíme, že Juliánove a Gajove vymedzenia darovania pre prípad smrti korešponujú: obmedzujú sa na bezodkladné odovzdanie veci v prípade očakávania bezprostredného nebezpečenstva smrti ako prvú formu *donatio mortis causa* a darovanie pod vplyvom uvedomenia si všeobecnej smrteľnosti ako formu druhú.

Pozrime sa však na to, či tento záver korešponduje aj s doktrínou ďalších rímskych právnikov. V D. 39, 6, 3 uvádza Paulus nasledovne:

<p>D. 39, 6, 3 (PAULUS libro septimo ad Sabinum)</p> <p><i>Mortis causa donare licet non tantum infirmae valetudinis causa, sed periculi etiam propinque mortis vel ab hoste vel a praedonibus vel ab hominis potentis crudelitate aut odio aut navigationis ineundae:</i></p>	<p>D. 39, 6, 3 (PAULUS v 7. knihe k Sabinovi)</p> <p><i>Darovanie mortis causa je zákonné nielen vtedy, keď k tomu človeka prinúti chatrné zdravie, ale aj z dôvodu nebezpečenstva smrti, či už z rúk nepriateľov alebo lupičov; alebo pre krutosť alebo nenávisť nejakého mocného muža, alebo keď sa niekto chystá podniknúť námornú plavbu;</i>³⁶</p>
---	---

³³ Použitie reivindikačnej žaloby na vydanie darovanej veci darcovi – vlastníkovi je potvrdené v D. 39, 6, 14 aj v D. 39, 6, 29. Bližšie k reivindikačnej žalobe pozri: PRNOVÁ, J.: Reivindikačná žaloba pohľadom rímskeho práva. In *Bratislavské právnické fórum 2013*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 1705-1710.

³⁴ Gaius považuje za darovanie pre prípad smrti všetko, čo bolo dané v bezprostrednom nebezpečenstve smrti, alebo v očakávaní smrti z dôvodu, že chápeme, že skôr či neskôr zomrieme (D. 39, 6, 31, 2).

³⁵ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum. Tomus III*, Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, s. 107.

³⁶ Preklad z anglického textu: WATSON, A.: *The Digest of Justinian. Volume 3*, s. 415.

V porovnaní s Gaiom, Ulpiánom a Juliánom je Paulus stručnejší: za zákonné darovanie pre prípad smrti považuje len také skutkové okolnosti, kedy je darovanie uskutočnené z dôvodu narušeného zdravia alebo ohrozenia života. Úplne absentuje zmienka o darovaní bez imanentného nebezpečenstva na živote, teda o takom darovaní, ktoré reflektuje iba skutočnosť, že skôr či neskôr darca nevyhnutne zomrie. V nadväznosti na túto stručnú Paulovu formuláciu sa v právnej romanistike rozšírilo presvedčenie, že tento typ darovania má až poklasický pôvod.³⁷ Bez ohľadu na časový rámeček vzniku inštitútu darovania *solo cogitatione mortalitatis*, je potrebné hodnotiť ho ako adekvátnu alternatívu majetkovoprávných dispozícií v očakávaní smrti. Darca je v tomto prípade totiž vo veľmi výhodnom postavení v prípade, že si darovanie rozmyslí a rozhodne sa požadovať dar späť. Nemusí totiž dokazovať existenciu dôvodov pre vrátenie daru (odpadnutie nebezpečenstva na živote) ani nemusí vyčkávať či obdarovaný zomrie skôr ako on sám, keďže podnetom pre darovanie nebolo bezprostredné ohrozenie na jeho živote.

3. *Donatio mortis causa* ako plnenie za účelom získania protiplnenia

<p>D. 39, 6, 35, 3 (PAULUS libro sexto ad legem Iuliam et Papiam)</p> <p><i>Ergo qui mortis causa donat, qua parte se cogitat, negotium gerit, scilicet ut, cum convaluerit, reddatur sibi: nec dubitaverunt Cassiani, quin conditione repeti possit quasi re non secuta propter hanc rationem, quod ea quae dantur aut ita dantur, ut aliquid facias, aut ut ego aliquid faciam, aut ut Lucius Titius, aut ut aliquid optingat, et in istis conditio sequitur.</i></p>	<p>D. 39, 6, 35, 3 (PAULUS v šiestej knihe k zákonu Julia a Papia)</p> <p><i>Preto ten, kto daruje pre prípad smrti, uskutočňuje v tej časti, v ktorej myslí na seba, obchod (negotium), s cieľom získať vec v prípade, že vyzdravie. A prívrženci Cassia nepochybovali, že kondíciou možno požadovať vrátenie (veci) akoby nebol splnený účel odovzdania, z toho dôvodu, že to, čo sa odovzdáva, to sa odovzdáva buď na ten účel aby si niečo vykonal, alebo aby Lucius Titius (niečo vykonal), alebo aby sa niečo prihodilo, a v týchto prípadoch sa povoľuje kondícia.³⁸</i></p>
---	--

³⁷ Zástancom klasicity inštitútu je napríklad AMELOTTI, M.: *La donatio mortis causa in diritto romano*, s. 11; ANKUM, H.: *Donations in contemplation of death between husband and wife in classical Roman law*, s. 636. Naopak tézu o poklasickom pôvode inštitútu prezentuje SIMONIUS, P.: *Die donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*, s. 80.

³⁸ WATSON, A.: *The Digest of Justinian. Volume 3*, s. 419.

V citovanom texte púta klasifikácia darovania pre prípad smrti ako *datio ob rem*.³⁹ *Cassiani* (prívrženci rímskoprávnej školy sabiniánov) pripúšťajú, že darca *mortis causa* má k dispozícii *condictio re non secuta* na vrátenie odovzdanej veci ak nebol splnený účel odovzdania, t.j. nenastala smrť darcu. Zdá sa, že právnik referuje len na také darovanie pre prípad smrti, pri ktorom dochádza k okamžitému odovzdaniu darovanej veci, a teda prevod vlastníctva založený na odkladnej podmienke nemožno považovať za *datio ob rem*.⁴⁰

Vyvstáva otázka, aký bol v tomto prípade konkrétny účel *datio ob rem*, a prečo existovala táto forma darovania popri darovaní *inter vivos* a inštitútoch rímskeho dedičského práva?

Vymedzenie darovania v očakávaní smrti ako *datio ob rem* má zásadnú výhodu v porovnaní s právnymi aktami dedičského práva. Vzhľadom na to, že obdarovaný nadobudol vlastníctvo a držbu danej veci už v čase darovania, jeho právne postavenie bolo oveľa silnejšie ako postavenie dedičov, ktorí vlastníctvo a práva s ním spojené nadobudli až po smrti poručiťa. Hoci sa darovanie *mortis causa* považuje za perfektné až po smrti darcu, obdarovaný bol ako vlastník oprávnený vecou disponovať, užívať ju, aj brať jej prípadné plody.

Okrem tohto účelu mohol darca darovaním pre prípad smrti sledovať aj iný cieľ. V niektorých situáciách bolo darovanie jednoduchším spôsobom nakladania s majetkom ako spísanie poslednej vôle, a to z dôvodu formalít rímskeho testamentu v klasickom práve. V stave bezprostredného ohrozenia života bolo neformálne darovanie veľmi pohodlným nástrojom majetkovoprávnej dispozície. V iných prípadoch mohol darca obísť obmedzenia alebo zákazy rímskeho dedičského práva, najmä obmedzenia, ktoré vyplývali pre slobodné alebo bezdetné

³⁹ V rímskom práve bolo *datio ob rem* plnením, realizovaným kvôli určitému výsledku (D. 12, 5, 1, pr.), napr. na získanie protiplnenia (D. 12, 6, 52). Ak niekto platil (*datio*) za účelom získať od druhej strany protiplnenie (*ob rem*), potreboval záruku, že ak jeho očakávanie protiplnenia nebude naplnené, bude mať možnosť domáhať sa vrátenia svojho poskytnutého plnenia. Na tento účel slúžila *condictio ob rem*, v prameňoch označovaná aj ako *condictio ob rem dati*, *condictio ob causam datorum* a *condictio causa data causa non secuta*. Bližšie pozri: ZIMMERMAN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, s. 842. K vzniku kondície pozri: VANČURA, J.: K histórii rímskych kondícií. In *Sborník věd právních a státních*, 1911-1912, roč. 12, s. 257-297.

⁴⁰ Nie je známy názor prokuliánov, pravdepodobne ho justiniánski kompilátori pri zostavovaní Digest vyškrtli. Zdá sa však, že klasifikácia *donatio mortis causa* ako *datio ob rem* bola v treťom storočí prevládajúcim názorom. Bližšie k názorovým nezhodám právnických škôl pozri: BRTKO, R.: *Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi*. Levoča: MTM Levoča, 2020. Bližšie k tvorbe Digest pozri: PRNOVÁ, J.: Digesta a fenomén interpolácii Justiniánskych kompilátorov. In *Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum*. Praha: Leges, 2016, s. 123-134.

osoby.⁴¹ Ak konkrétnu osobu nebolo možné ustanoviť za dediča alebo osoba nepatrila medzi zákonných dedičov, jediným spôsobom nakladania s majetkom v prospech tejto osoby bolo darovanie *mortis causa*. Je teda pravdepodobné, že darovanie tohto druhu bolo do určitej miery výsledkom pokusov vyhnúť sa technickým alebo formálnym prvkom rímskeho dedičského práva.

Záver

Právny charakter darovania pre prípad smrti nebol v rímskom práve jednoznačný. Do istej miery je to zásluha justiniánskeho zákonodarstva a jeho interpolačného pričinenia, významnú úlohu však zohral i anomálny charakter inštitútu, ktorý niektorí právnici porovnávali s testamentom, iní zas pozorovali viac spoločných znakov s kontraktami. Medzi právníkmi klasického obdobia vývoja rímskeho právneho poriadku bolo dokonca sporné či inštitút subsumovať pod skupinu právnych úkonov *mortis causa* alebo *inter vivos*.⁴²

Porovnaním darovania pre prípad smrti a darovania v pravom slova zmysle možno vysloviť záver, že pri prvom zmienenom existuje nesúlad medzi účelom odovzdania a príčinou, ktorá umožňuje darcovi uplatniť si nárok na vrátenie plnenia. Ak darca prežil nebezpečenstvo, pre ktoré sa rozhodol darovať, bol oprávnený získať späť svoj majetok bez ohľadu na konkrétny dôvod, ktorý ho motivoval k prevodu majetku na obdarovaného.

V tomto príspevku sme poukázali, že darca, ktorý daruje v očakávaní smrti sleduje účel, ktorým je budúce darovanie, to je však suspenzívne podmienené až do smrti darcu. Obdarovaný teda nadobúda vlastníctvo darovanej veci na účel, ktorý má vzniknúť v budúcnosti. Darca chcel spravidla upraviť osud jemu patriacej veci po smrti tak, že ju ešte za života daroval vybranej osobe. Takto síce darca uprednostnil obdarovaného pred svojimi dedičmi, ale pred obdarovaným uprednostnil seba samého tým, že si ponechal možnosť za určitých okolností zmeniť svoj názor a získať darovanú vec späť.

Táto historická sonda do rímskoprávnej úpravy darovania pre prípad smrti ukázala, že inštitút sa stal efektívnym nástrojom pre majetkovoprávne dispozície popri (aj namiesto) zákonnom i testamentárnom dedení a ostatných nástrojoch dedičského práva. Nepriamo sme tým

⁴¹ Ide o obmedzenia uvalené zákonmi ex Iulia de maritandis ordinibus a lex Papia Poppaea. Bližšie pozri: GREGOR, M.: *Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta*. Praha: Leges, 2018.

⁴² Porovnaj C. 8, 56, 4; Inst. 2, 7, 1.

ukázali i potrebu zakotviť alternatívu majetkovoprávných dispozícií pre prípad smrti v slovenskom právnom poriadku, kde v súčasnosti úplne absentuje možnosť darovania *mortis causa* ale aj dedičských dohôd a zriadenia závetu s podmienkou. Naliehavosť tohto postulátu umocnila i pandémia, počas ktorej mnohí zomierajú náhle a neočakávane, bez existencie alebo aktualizácie poslednej vôle, týkajúcej sa naloženia ich majetkom. Právna úprava tzv. darovania na smrteľnej posteli však musí vhodne korelovať s inštitútmi dedičského práva tak, aby nedošlo k obchádzaniu a znevýhodňovaniu neopomenuteľných dedičov. Môže sa realizovať formou explicitného zakotvenia darovania pre prípad smrti ako dvojstranného právneho úkonu, ktorého účinnosť nastane až ku dňu smrti darcu, spolu s existenciou právnej možnosti darcu tento právny úkon kedykoľvek odvolať. Alternatívou je aj forma ustanovenia kolíznej právnej normy ako výkladového pravidla pre eventualitu darovania podmieneného smrťou darcu, ktorá môže byť posúdená podľa dedičského práva alebo ako bežné darovanie.

Použitá pramene

1. *Codex Iustinianus*, recognavit Krueger, P., Berlín: Weidmannos, 1877
2. *Corpus Iuris Civilis. Digesta, Tomus I.*, preklad Blaho, P., Vaňková, J., Bratislava: Eurokódex, 2008
3. *Digesta Iustiniani Augusti*, recognavit Mommsen, T., Krueger, P., Berlín: Weidmannos, 1870.
4. *GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách*, preklad Kincl, J., Plzeň: Aleš Čeněk, 2007
5. *Justiniánske inštitúcie*, preklad Blaho, P., Trnava: Iura Edition, 2000
6. Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, schválený vládou Slovenskej republiky dňa 14.1.2009 uznesením č. 13.
7. *The Digest of Justinian. Volume 3*, preklad Watson, A., Philadelphia: University of Pennsylvania, 1998

Použitá literatúra

1. AMELOTI, M.: *La donatio mortis causa in diritto romano*. Milano: Giuffrè, 1953, 238 s.
2. ANKUM, H.: Donations in contemplation of death between husband and wife in classical Roman law. In *Index. Quaderni camerti di studi romanistici/ International survey of Roman law*, 1994, č. 41, s. 635-656
3. BRTKO, R.: *Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi*. Levoča: MTM Levoča, 2020, 160 s.

4. CUMIN, P.: *A Manual of Civil Law; Or Examination in the Institutes of Justinian: Being a Translation of and Commentary on that Work, with an Introduction on the History of the Roman Law.* V. & R. Stevens and G.S. Norton, 1857, 401 s.
5. DOSTALÍK, P.: *Conditiones. Ke kořenům bezdůvodného obohacení.* Praha: Auditorium, 2019, 240 s.
6. DRACHOVSKÝ, O.: Darování pro případ smrti – kam s ním? In *Ad Notam*, 2019, č. 4, s. 3-7
7. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník 2. Veľký komentár.* Bratislava: Eurokódex, 2011, 2656 s.
8. FEKETE, I., – FEKETEOVÁ, M.: Darovanie pre prípad smrti - *donatio mortis causa*. In *Justičná revue*, 2006, roč. 58, č. 10, s. 1446-1453
9. GORDON, W. M.: The Importance of the *iusta causa* of *traditio*. In *New Perspectives in the Roman Law of Property. Essays for Barry Nicholas*. Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 99-109
10. GREGOR, M.: *Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta*. Praha: Leges, 2018, 200 s.
11. IVANČÍK, J.: Rímskoprávne princípy a zásady v transformujúcom sa slovenskom právnom poriadku. Kontinuita, návrat ku koreňom alebo premárnená príležitosť. In *Právo v menícim se světě*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 334-346
12. KLEŇOVÁ, V.: *Darovanie s príkazom v rímskom práve*. Praha: Leges, 2019, 364 s.
13. KLEŇOVÁ, V.: *Iusta causa traditionis: Obligačný právny úkon zaväzujúci k prevodu vlastníctva alebo účel odovzdania? In Časopis pre právni vědu a praxi*, 2001, roč. 29, č. 4, s. 725-739
14. KLEŇOVÁ, V.: Poznalo klasické rímske právo rezolutívne podmienené darovanie pre prípad smrti? In *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, s. 55-68
15. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum. Tomus III*, Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, 599 s.
16. RÜGER, D.: *Die donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*. Berlín: Duncker & Humbolt, 2011, 281 s.
17. SIMONIUS, P.: *Die Donatio mortis causa im klassischen römischen Recht*. Bazilej: Helbing & Lichtenhahn, 1958, 312 s.
18. PRNOVÁ, J.: Digesta a fenomén interpolácii Justiniánskych kompilátorov. In *Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum*. Praha: Leges, 2016, s. 123-134
19. PRNOVÁ, J.: Reivindikačná žaloba pohľadom rímskeho práva. In *Bratislavské právnické fórum 2013*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 1705-1710
20. TALANDA, A.: Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. In *Právní rozhledy*, 2015, č. 13-14, s. 474-481

21. VANČURA, J.: K historii římských kondikcií. In *Sborník věd právních a státních*, 1911-1912, roč. 12, s. 257-297
22. WENDT, O.: *Die Condictio ex poenitentia. Beitrag zur Lehre vom Dare ob causam*. Londýn: Forgotten books, 2018, 120 s.
23. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, 1241 s.

Recenzenti:

prof. PaedDr. JCDr. Róbert Brtko, CSc.

prof. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

prof. ICDr. Cyril Vasil', PhD.